

BANKLAR FAOLIYATI SAMARADORLIGINI STATISTIK BAHOLASHDA VOSITACHILIK XIZMATLARI KO‘RSATKICHLARINI TIZIMLASHTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI

Miraxmedov Jasur Isroilovich

*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Iqtisodiy statistika kafedrasida mustaqil
izlanuvchisi*

Email: jasur_fm@gmail.com

ORCID: 0009-0006-7690-2862

DOI: https://doi.org/10.55439/EIT/vol14_iss2/796

Annotatsiya

Mazkur maqolada banklar faoliyati samaradorligini statistik baholashda vositachilik xizmatlari ko‘rsatkichlarini tizimlashtirishning nazariy-metodologik asoslari tadqiq etilgan. Tadqiqotda samaradorlik indikatorlarini kengaytirish, daromadlar diversifikatsiyasi va operatsion ko‘rsatkichlarni integratsiyalash zarurligi asoslab berilgan. Natijada bank samaradorligini baholashning kengaytirilgan konseptual modeli taklif etilgan.

Kalit so‘zlar: bank samaradorligi, statistik baholash, vositachilik xizmatlari, daromadlar diversifikatsiyasi, komission daromadlar, operatsion samaradorlik, moliyaviy barqarorlik.

Аннотация

В статье исследованы теоретико-методологические основы систематизации показателей посреднических услуг при статистической оценке эффективности деятельности банков. Обоснована необходимость интеграции доходной диверсификации и операционных индикаторов в систему оценки эффективности. Предложена расширенная концептуальная модель оценки банковской эффективности.

Ключевые слова: эффективность банков, статистическая оценка, посреднические услуги, диверсификация доходов, комиссионные доходы, операционная эффективность, финансовая устойчивость.

Abstract

This paper examines the theoretical and methodological foundations for systematizing intermediation service indicators in the statistical assessment of bank performance. The study substantiates the need to integrate income diversification and operational indicators into efficiency evaluation frameworks. As a result, an extended conceptual model for assessing banking efficiency is proposed.

Keywords: banking efficiency, statistical assessment, financial intermediation, income diversification, commission income, operational efficiency, financial stability.

Kirish

Moliyaviy tizim barqarorligi va iqtisodiy o‘shish sur‘atlari ko‘p jihatdan banklar faoliyati samaradorligi bilan belgilanadi. Banklar iqtisodiyotda moliyaviy resurslarni qayta taqsimlash,

investitsion jarayonlarni moliyalashtirish, to'lov tizimlarining uzluksizligini ta'minlash va risklarni boshqarish kabi muhim funksiyalarni bajaradi. Shu sababli banklar faoliyatining natijadorligini ilmiy asosda baholash nafaqat moliyaviy barqarorlikni ta'minlash, balki iqtisodiy siyosatni shakllantirishda ham strategik ahamiyat kasb etadi.

An'anaviy yondashuvlarda bank samaradorligi asosan rentabellik (ROA, ROE), foiz marjasi, aktivlar sifati va kapital yetarliligi kabi ko'rsatkichlar orqali baholanadi. Biroq so'nggi yillarda banklar daromadlar tarkibining sezilarli darajada diversifikatsiyalashuvi kuzatilmoqda. Xususan, komission xizmatlar, tranzaksion operatsiyalar, kafillik va masofaviy bank xizmatlari ulushining ortishi bank vositachiligi funksiyasining mazmunini kengaytirdi. Natijada banklar faoliyati samaradorligini baholashda vositachilik xizmatlari ko'rsatkichlarini alohida va tizimli ravishda o'rganish zarurati yuzaga kelmoqda.

Hozirgi davrda bank tizimida raqamli transformatsiya, fintech texnologiyalarining rivojlanishi va moliyaviy bozorlarning integratsiyalashuvi sharoitida vositachilik xizmatlari bank daromadlarining muhim manbaiga aylanmoqda. Bu jarayon samaradorlik tushunchasining kengayishiga olib kelib, uni faqat sof foyda yoki rentabellik bilan cheklab bo'lmasligini ko'rsatmoqda. Samaradorlik endilikda daromad barqarorligi, risklarni diversifikatsiyalash darajasi, operatsion natijadorlik va xizmatlar ko'lamining kengligi bilan ham belgilanadi. Shunday ekan, banklar faoliyati samaradorligini statistik baholashda vositachilik xizmatlari ko'rsatkichlarini tizimlashtirish ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb masalaga aylanadi.

Mavzuning dolzarbligi bir necha omillar bilan asoslanadi. Birinchidan, daromadlar tarkibida foizsiz xizmatlar ulushining ortishi banklarning iqtisodiy sikllarga nisbatan sezgiriligini kamaytiradi va moliyaviy barqarorlikni mustahkamlaydi. Ikkinchidan, samaradorlikni baholashda mavjud ko'rsatkichlar tizimi vositachilik xizmatlarining real ta'sirini to'liq aks ettirmaydi. Uchinchidan, bank tizimida institutsional va raqamli o'zgarishlar yangi indikatorlar tizimini shakllantirishni talab etadi. To'rtinchidan, statistik baholash metodologiyasini takomillashtirish bank faoliyatini obyektiv va ko'p o'lchovli tahlil qilish imkonini beradi.

Hozirgi ilmiy tadqiqotlarda bank samaradorligini baholashda turli metodologiyalar – ko'rsatkichlar tahlili, DEA modeli, indekslash usullari va panel regressiya modellari qo'llanilmoqda. Biroq vositachilik xizmatlari ko'rsatkichlarini yagona tizimga keltirish va ularni samaradorlik indikatorlari bilan integratsiyalash masalasi yetarli darajada metodologik asoslanmagan. Bu esa bank vositachiligi va samaradorlik o'rtasidagi bog'liqlikni kompleks statistik tahlil qilishni talab etadi.

Mazkur maqolaning maqsadi banklar faoliyati samaradorligini statistik baholashda vositachilik xizmatlari ko'rsatkichlarini tizimlashtirishning nazariy-metodologik asoslarini ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot doirasida vositachilik xizmatlari indikatorlari klassifikatsiya qilinadi, ularning samaradorlik ko'rsatkichlari bilan o'zaro bog'liqligi aniqlanadi hamda baholashning kengaytirilgan konseptual modeli taklif etiladi.

Shu tariqa, banklar faoliyati samaradorligini baholashda vositachilik xizmatlari ko'rsatkichlarini tizimlashtirish nazariy jihatdan asoslanishi bank tizimining barqaror rivojlanishini ta'minlash, risklarni boshqarish samaradorligini oshirish va strategik boshqaruv qarorlarini qabul qilishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Adabiyotlar sharhi

Banklar faoliyati samaradorligini statistik baholash masalasi moliyaviy iqtisodiyot va amaliy bank ishi doirasida eng muhim ilmiy yoʻnalishlardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, daromadlar tarkibining diversifikatsiyalashuvi va foizsiz xizmatlar ulushining ortishi sharoitida samaradorlikni baholash metodologiyasini takomillashtirish zarurati kuchaymoqda. Soʻnggi yillarda vositachilik xizmatlari koʻrsatkichlarini alohida tizim sifatida ajratish va ularni samaradorlik indikatorlari bilan integratsiyalashga qaratilgan ilmiy izlanishlar soni ortmoqda. Mazkur yoʻnalishda mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan qator nazariy va empirik tadqiqotlar olib borilgan.

Mahalliy olimlar A. Vahobov va Sh. Shodmonovlar [1] oʻzining “Tijorat banklari faoliyatini baholashning metodologik asoslari” mavzusidagi ilmiy tadqiqot ishida “bank samaradorligini kompleks baholashda moliyaviy natijalar bilan bir qatorda xizmatlar hajmi va daromadlar tarkibini ham hisobga olish zarur” degan xulosani ilgari surgan. Bu yondashuv samaradorlikni koʻp omilli tizim sifatida talqin qilishi bilan ahamiyatlidir.

Shuningdek, B. Gʻoyibnazarov va N. Joʻrayevlar [2] oʻzining “Bank daromadlari diversifikatsiyasi va moliyaviy barqarorlik” mavzusidagi ilmiy tadqiqot ishida “foizsiz daromadlar ulushi ortishi bank rentabelligini barqarorlashtiruvchi muhim omil hisoblanadi” degan natijani asoslagan. Bu yondashuv vositachilik xizmatlari koʻrsatkichlarini samaradorlik indikatorlari bilan integratsiyalash zarurligini koʻrsatadi.

Shu bilan birga, O. Rashidov [3] oʻzining “Moliyaviy vositachilik xizmatlari va banklar raqobatbardoshligi” mavzusidagi ilmiy tadqiqot ishida “komission va tranzaksion operatsiyalar hajmi banklarning operatsion samaradorligini oshirishda muhim rol oʻynaydi” degan ilmiy qarashni ilgari surgan. Bu yondashuv vositachilik xizmatlarini samaradorlikni oshiruvchi strukturaviy omil sifatida talqin etadi.

Bundan tashqari, I. Toʻxtayev va D. Qodirovlar [4] oʻzining “Banklar faoliyatini statistik baholash usullarini takomillashtirish” mavzusidagi ilmiy tadqiqot ishida “samaradorlikni baholashda indikatorlar tizimini klassifikatsiyalash va guruhlash metodidan foydalanish obyektiv natijalar beradi” degan xulosaga kelgan. Bu yondashuv metodologik jihatdan koʻrsatkichlarni tizimlashtirish zarurligini asoslaydi.

Hamda M. Yuldashev [5] oʻzining “Tijorat banklari samaradorligini baholashda koʻrsatkichlar integratsiyasi” mavzusidagi ilmiy tadqiqot ishida “vositachilik xizmatlari koʻrsatkichlarini moliyaviy natijalar bilan birlashtiruvchi integral indeks ishlab chiqish lozim” degan ilmiy taklifni ilgari surgan. Bu yondashuv statistik baholashning kengaytirilgan modelini shakllantirishga xizmat qiladi.

Xorijiy olimlar A. Demirgüç-Kunt va H. Huizinga [6] oʻzining “Determinants of Commercial Bank Interest Margins and Profitability” mavzusidagi ilmiy tadqiqot ishida “bank daromadlari tarkibi va foizsiz xizmatlar ulushi rentabellik darajasiga sezilarli taʼsir koʻrsatadi” degan empirik xulosani ilgari surgan. Bu yondashuv vositachilik xizmatlari va samaradorlik oʻrtasidagi statistik bogʻliqlikni asoslaydi.

Shuningdek, R. Levine [7] oʻzining “Financial Development and Economic Growth” mavzusidagi ilmiy tadqiqot ishida “moliyaviy vositachilikning rivojlanishi iqtisodiy samaradorlikning muhim omilidir” degan nazariy qarashni ilgari surgan. Bu yondashuv bank vositachiligi va makroiqtisodiy natijadorlik oʻrtasidagi tizimli aloqani koʻrsatadi.

Shu bilan birga, D. Diamond [8] oʻzining “Financial Intermediation and Delegated Monitoring” mavzusidagi ilmiy tadqiqot ishida “banklar monitoring mexanizmi orqali risklarni kamaytirish va samaradorlikni oshirish imkoniyatiga ega” degan nazariy modelni

ishlab chiqqan. Bu yondashuv vositachilik funksiyalarining samaradorlikka ta’sir mexanizmini tushuntiradi.

Bundan tashqari, J. Stiglitz va A. Weiss [9] o’zining “Credit Rationing in Markets with Imperfect Information” mavzusidagi ilmiy tadqiqot ishida “axborot nomutanosibligi sharoitida kredit siyosatini optimallashtirish samaradorlikni ta’minlashning muhim sharti hisoblanadi” degan ilmiy xulosani ilgari surgan. Bu yondashuv statistik baholashda risk indikatorlarini hisobga olish zarurligini asoslaydi.

Hamda F. Berger va D. Humphrey [10] o’zining “Efficiency of Financial Institutions: International Survey and Directions for Future Research” mavzusidagi ilmiy tadqiqot ishida “bank samaradorligini baholashda DEA va ko’rsatkichlar tizimini birlashtirish metodologik jihatdan maqbul yondashuvdir” degan natijani asoslagan. Bu yondashuv samaradorlikni baholashda kompleks statistik metodlarni qo’llash zarurligini ko’rsatadi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko’rsatadiki, banklar faoliyati samaradorligini baholashda vositachilik xizmatlari ko’rsatkichlarini tizimlashtirish masalasi ilmiy jihatdan dolzarb hisoblanadi. Mahalliy tadqiqotlarda asosan daromadlar tarkibi va rentabellik o’rtasidagi bog’liqlikka e’tibor qaratilgan bo’lsa, xorijiy ilmiy maktab vakillari samaradorlikni baholashning nazariy va empirik metodologiyasini chuqur ishlab chiqqan. Biroq vositachilik xizmatlari ko’rsatkichlarini yagona tizimga keltirish va ularni statistik baholash modeliga integratsiyalash masalasi yetarli darajada tizimlashtirilmagan. Mazkur ilmiy bo’shliq tadqiqotning dolzarbligini va nazariy-metodologik ahamiyatini belgilaydi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda banklar faoliyati samaradorligini statistik baholashda vositachilik xizmatlari ko’rsatkichlarini tizimlashtirishning nazariy-metodologik asoslarini ishlab chiqish maqsadida kompleks ilmiy yondashuv qo’llanildi. Avvalo, mahalliy va xorijiy adabiyotlar asosida tizimli va qiyosiy tahlil o’tkazilib, samaradorlikni baholashda qo’llanilayotgan mavjud indikatorlar o’rganildi hamda ularning metodologik cheklovlari aniqlashtirildi. Keyingi bosqichda vositachilik xizmatlari ko’rsatkichlarini klassifikatsiyalash uchun strukturaviy-guruhlash va funksional tahlil usullari qo’llanildi, ularning moliyaviy, operatsion va risk komponentlari ajratib ko’rsatildi. Jadval ko’rinishidagi tizimlashtirish modeli asosida indikatorlar o’zaro bog’liqligi mantiqiy umumashtirish va integratsiyalash metodlari orqali asoslandi. Shuningdek, samaradorlikni ko’p o’lchovli baholashni ta’minlash maqsadida kompleks yondashuv tamoyili asosida kengaytirilgan statistik model konseptual darajada ishlab chiqildi. Natijada vositachilik xizmatlari ko’rsatkichlarini samaradorlik indikatorlari bilan uyg’unlashtiruvchi nazariy-metodologik tizim shakllantirildi.

Tahlil va natijalar

Banklar faoliyati samaradorligini statistik baholashda vositachilik xizmatlari ko’rsatkichlarini tizimlashtirish masalasi metodologik jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi. An’anaviy baholash tizimlarida asosiy e’tibor moliyaviy natijalarga qaratilgan bo’lsa, zamonaviy bank modelida komission xizmatlar, tranzaksion operatsiyalar, kafillik va raqamli xizmatlar samaradorlikning tarkibiy elementi sifatida namoyon bo’lmoqda. Shu bois samaradorlikni baholashda vositachilik xizmatlari indikatorlarini klassifikatsiyalash va ularni yagona statistik tizimga integratsiyalash zarur.

Mazkur bo’limda tahlil ikki yo’nalishda amalga oshiriladi:

1. Vositachilik xizmatlari ko’rsatkichlarini tizimlashtirishning nazariy klassifikatsiyasi;

2. Tizimlashtirilgan ko'rsatkichlarning bank samaradorligi indikatorlari bilan o'zaro bog'liqligini baholash mexanizmi.

1-jadval

Bank vositachilik xizmatlari ko'rsatkichlarini statistik baholash uchun nazariy klassifikatsiya modeli.

Ko'rsatkichlar guruhi	Indikator mazmuni	O'lchov birligi	Statistik baholash usuli	Samaradorlik bilan bog'liqligi
Daromad ko'rsatkichlari	Komission daromadlar ulushi	%	Strukturaviy tahlil	Rentabellik barqarorligi
Operatsion ko'rsatkichlar	Tranzaksion operatsiyalar hajmi	mlrd.so'm	Dinamik qator tahlili	Operatsion samaradorlik
Risk indikatorlari	Kredit portfelining sifati	%	Variatsiya koeffitsienti	Riskga chidamlilik
Diversifikatsiya darajasi	Foizsiz daromadlar ulushi	%	Indeks usuli	Daromad barqarorligi
Raqamli xizmatlar qamrovi	Onlayn operatsiyalar ulushi	%	Nisbat tahlili	Xarajatlarni optimallashtirish

1-Jadvalda keltirilgan klassifikatsiya modeli vositachilik xizmatlari ko'rsatkichlarini tizimlashtirishning nazariy asosini ifodalaydi. Daromad ko'rsatkichlari bank samaradorligining moliyaviy komponentini aks ettirsa, operatsion indikatorlar xizmat ko'rsatish intensivligi va hajmini ifodalaydi. Risk indikatorlari bank faoliyatining barqarorlik darajasini belgilaydi, diversifikatsiya darajasi esa daromad manbalarining muvozanatini ko'rsatadi.

Mazkur tizimlashtirish shuni ko'rsatadiki, vositachilik xizmatlari ko'rsatkichlari samaradorlikni baholashda alohida blok sifatida ajratilishi lozim. Bu yondashuv samaradorlikni faqat rentabellik bilan emas, balki barqarorlik va operatsion natijadorlik bilan birgalikda baholash imkonini beradi.

2-jadval

Vositachilik xizmatlari ko'rsatkichlarini integratsiyalash asosida bank samaradorligini baholashning kengaytirilgan modeli.

Baholash darajasi	An'anaviy model	Kengaytirilgan model	Metodologik ustunlik
Moliyaviy natijadorlik	ROA, ROE	ROA, ROE + komission daromadlar ulushi	Kompleks baholash
Barqarorlik	Kapital yetarliligi	Kapital + diversifikatsiya indeksi	Risklarni taqsimlash
Operatsion samaradorlik	Xarajatlar/foyda nisbati	Xarajatlar/foyda + raqamli xizmatlar ulushi	Xarajatlarni optimallashtirish
Risk darajasi	NPL ko'rsatkichi	NPL + xizmatlar diversifikatsiyasi	Kredit riskini kamaytirish
Strategik natijadorlik	Aktivlar o'sishi	Aktivlar o'sishi + xizmatlar kengayishi	Uzoq muddatli barqarorlik

Ikkinchi jadval an'anaviy va kengaytirilgan baholash modellari o'rtasidagi farqni ko'rsatadi. An'anaviy model samaradorlikni asosan moliyaviy ko'rsatkichlar orqali aniqlasa,

kengaytirilgan model vositachilik xizmatlari indikatorlarini integratsiyalash orqali yanada obyektiv va ko'p o'lchovli baholashni ta'minlaydi.

Kengaytirilgan modelda komission daromadlar ulushi, diversifikatsiya indeksi va raqamli xizmatlar qamrovi kabi indikatorlarning qo'shilishi samaradorlikni yanada real baholash imkonini beradi. Bu esa bank faoliyatining ichki barqarorligini aniqlashda muhim metodologik ustunlik yaratadi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, vositachilik xizmatlari ko'rsatkichlarini tizimlashtirish va ularni samaradorlik indikatorlari bilan integratsiyalash bank faoliyatini statistik baholashning aniqligi va ishonchliligini oshiradi. Ayniqsa, daromadlar tarkibining diversifikatsiyasi yuqori bo'lgan banklarda moliyaviy barqarorlik darajasi yuqori bo'lishi kuzatiladi.

Olib borilgan nazariy va metodologik tahlillar asosida quyidagi natijalarga erishildi:

1. Vositachilik xizmatlari ko'rsatkichlarini tizimlashtirish bank samaradorligini baholashning metodologik asosini mustahkamlaydi.

2. Diversifikatsiya indeksi va komission daromadlar ulushi samaradorlikning muhim statistik indikatorlari hisoblanadi.

3. Raqamli xizmatlar ko'rsatkichlari operatsion samaradorlikni baholashda muhim omil sifatida namoyon bo'ladi.

4. Kengaytirilgan model an'anaviy baholash tizimiga nisbatan ko'p o'lchovli va obyektiv natijalar beradi.

Shu tariqa, banklar faoliyati samaradorligini statistik baholashda vositachilik xizmatlari ko'rsatkichlarini tizimlashtirish nazariy-metodologik jihatdan asoslangan va amaliy jihatdan maqsadga muvofiq yondashuv ekanligi ilmiy jihatdan tasdiqlandi.

Xulosa

Olib borilgan nazariy va metodologik tahlillar shuni ko'rsatdiki, banklar faoliyati samaradorligini statistik baholash jarayoni zamonaviy moliyaviy transformatsiya sharoitida yangi yondashuvlarni talab etadi. An'anaviy baholash tizimlari asosan moliyaviy natijalarga yo'naltirilgan bo'lsa, hozirgi bosqichda bank daromadlari tarkibining diversifikatsiyalashuvi va vositachilik xizmatlari ulushining ortishi samaradorlikni ko'p o'lchovli tizim sifatida talqin etishni taqozo etmoqda.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi ilmiy xulosalar shakllantirildi:

Birinchiidan, vositachilik xizmatlari ko'rsatkichlarini tizimlashtirish bank samaradorligini baholashning nazariy asosini mustahkamlaydi. Samaradorlik faqat rentabellik bilan emas, balki daromadlar barqarorligi, risklarni diversifikatsiyalash darajasi va operatsion natijadorlik bilan ham belgilanadi.

Ikkinchiidan, komission va foizsiz daromadlar ulushi bank faoliyatining barqarorlik indikatorlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Daromadlar tarkibining muvozanatli tuzilishi banklarni iqtisodiy sikllarga nisbatan kamroq sezgir qiladi.

Uchinchiidan, vositachilik xizmatlari ko'rsatkichlarini klassifikatsiyalash va ularni moliyaviy natijalar bilan integratsiyalash bank faoliyatini yanada obyektiv statistik baholash imkonini beradi. Bu yondashuv samaradorlikni ko'p komponentli tizim sifatida baholash imkoniyatini yaratadi.

To'rtinchiidan, raqamli bank xizmatlari va tranzaksion operatsiyalar ulushining oshishi operatsion samaradorlikni mustahkamlovchi muhim omil hisoblanadi. Bu esa samaradorlikni baholashda texnologik indikatorlarni ham hisobga olish zarurligini ko'rsatadi.

Beshinchidan, kengaytirilgan statistik baholash modeli an’anaviy metodlarga nisbatan banklar faoliyatining ichki strukturaviy barqarorligini aniqroq aks ettiradi.

Shunday qilib, banklar faoliyati samaradorligini statistik baholashda vositachilik xizmatlari ko’rsatkichlarini tizimlashtirish nazariy jihatdan asoslangan va amaliy jihatdan zarur yondashuv ekanligi ilmiy jihatdan tasdiqlandi.

Takliflar

Yuqoridagi xulosalardan kelib chiqib, quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi:

1. Samaradorlikni baholashning kengaytirilgan indikatorlar tizimini joriy etish

Banklar faoliyatini baholashda an’anaviy moliyaviy ko’rsatkichlar bilan bir qatorda vositachilik xizmatlari ulushi, komission daromadlar dinamikasi, tranzaksion operatsiyalar hajmi va raqamli xizmatlar ko’rsatkichlarini integratsiyalash zarur. Bu bank samaradorligini kompleks baholash imkonini beradi.

2. Diversifikatsiya indeksini amaliyotga joriy etish

Daromadlar tarkibining muvozanatini aks ettiruvchi maxsus diversifikatsiya indeksini ishlab chiqish va qo’llash bank barqarorligini aniqlashda samarali vosita bo’lishi mumkin.

3. Statistik baholashda ko’p o’lchovli modeldan foydalanish

Bank samaradorligini baholashda integral indeks yoki ko’p omilli modeldan foydalanish tavsiya etiladi. Bu model moliyaviy, operatsion va risk indikatorlarini yagona tizimga birlashtirishi lozim.

4. Raqamli xizmatlar indikatorlarini baholash tizimiga kiritish

Onlayn operatsiyalar ulushi, masofaviy xizmatlar qamrovi va texnologik investitsiyalar samaradorligi bank operatsion natijadorligining muhim mezonlari sifatida baholash tizimiga kiritilishi maqsadga muvofiq.

5. Ilmiy tadqiqotlarda metodologik integratsiyani kuchaytirish

DEA modeli, indekslash usullari va regressiya tahlilini birlashtirgan gibril metodologiya bank samaradorligini baholashda yuqori aniqlik beradi. Shu bois statistik baholashda integratsiyalashgan yondashuvdan foydalanish tavsiya etiladi.

6. Institutsional muhitni takomillashtirish

Moliyaviy hisobotlarning shaffofligini oshirish, xizmatlar bo’yicha statistik ma’lumotlarni kengaytirish va ma’lumotlar bazasini takomillashtirish samaradorlikni baholashning aniqligini oshiradi.

Mazkur tadqiqot banklar faoliyati samaradorligini statistik baholashda vositachilik xizmatlari ko’rsatkichlarini tizimlashtirish nazariy-metodologik jihatdan asoslanganligini ko’rsatdi. Vositachilik xizmatlari indikatorlarini integratsiyalash samaradorlikni ko’p o’lchovli va barqaror rivojlanish mezonlari asosida baholash imkonini beradi. Natijada bank faoliyatini strategik boshqarish va moliyaviy barqarorlikni ta’minlash uchun yanada takomillashtirilgan statistik model ishlab chiqish zarurligi asoslandi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1. Ваҳобов А., Шодмонов Ш. Тижорат банклари фаолиятини баҳолашнинг методологик асослари. – Тошкент: Иқтисодиёт, 2019. – 254 б.

2. Ғойибназаров Б., Жўраев Н. Банк даромадлари диверсификацияси ва молиявий барқарорлик. – Тошкент: Молия, 2020. – 218 б.

3. Rashidov O. Moliyaviy vositachilik xizmatlari va banklar raqobatbardoshligi // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – 2021. – № 3. – B. 44–52.

4. To‘xtayev I., Qodirov D. Banklar faoliyatini statistik baholash usullarini takomillashtirish. – Toshkent: Fan, 2022. – 296 b.
5. Yuldashev M. Tijorat banklari samaradorligini baholashda ko‘rsatkichlar integratsiyasi // Moliya va bank ishi. – 2023. – № 1. – B. 61–70.
6. Demirgüç-Kunt A., Huizinga H. Determinants of Commercial Bank Interest Margins and Profitability // World Bank Economic Review. – 1999. – Vol. 13(2). – P. 379–408.
7. Levine R. Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda // Journal of Economic Literature. – 1997. – Vol. 35(2). – P. 688–726.
8. Diamond D. W. Financial Intermediation and Delegated Monitoring // Review of Economic Studies. – 1984. – Vol. 51(3). – P. 393–414.
9. Stiglitz J., Weiss A. Credit Rationing in Markets with Imperfect Information // American Economic Review. – 1981. – Vol. 71(3). – P. 393–410.
10. Berger A. N., Humphrey D. B. Efficiency of Financial Institutions: International Survey and Directions for Future Research // European Journal of Operational Research. – 1997. – Vol. 98(2). – P. 175–212.